

Kirja-arvosteluja

Outi Merisalo:

**MANU SCRIPTA
Länsimaisen kirjan historia
keskiajalla (500 – 1500)**

*JYY:n julkaisusarja 69, Kampus Kustannus,
Jyväskylä 2003.
191 s. + värikuvaliite. ISBN 951-9113-69-X*

Outi Merisalo on pyrkinyt teoksessaan yleisesitykseen länsieurooppalaisen käsinkirjoitetun kirjan historiasta, jossa ”huomion keskipisteessä on kirja arkeologisenä esineenä ja sen antaman tiedon tiedon tulkinta”. Eri aikojen kirjoitusmateriaaleja ja -välineitä ja niiden valmistustekniikoita kuvaillaan aivan teoksen alussa. Lisäksi Merisalo opastaa lukijaa kirjatutkimuksen eri tieteenhaarojen ja niissä käytetyn terminologian hienouksiin.

Merisalon kirja kattaa ajallisesti aikalaila enemmän kuin otsikko lupaa. Tarina alkaa katsauksella kreikkalais-roomalaisen antiikin kirjallisuuteen, kustannustoimintaan ja kirjakauppaan. Kirjan pääteema nivoutuu monisyisesti länsimaisen kirkon ja luostari- sekä koulu laitoksen historiaan, mutta myös talous- ja oikeusoloihin. Teoksen lopussa synnytetään kirjapainotaito.

Vaikka Bysantin kulttuuripiirissä kehitynyt kirjallisuus on jätetty aiheen laajuuden vuoksi tarkoituksella pois, siihen ja arabialaiseen oppineisuuteen viitataan referenssinä länsimaiselle kehitykselle ja kun traditiot ovat saumattomasti yhteydessä toisiinsa, esimerkiksi Hispanian mozarabiinien kautta.

Manu Scripta -teos on kirjoitettu tekijän suomalaisissa ja ulkomaalaisissa yliopistoissa pitämien kirjan- ja keskiajan tutkimuksen luentosarjojen pohjalta. Kirjoittaja oikookin jonkin verran itselleen ilmeisesti liiankin tuttujen historiallisten tapahtumakulkujen kerrontaa ja asioihin vihkiytymättömälle aivan kaikki ei avaudu.

Joskus suomenkielisetkin sanat kaipaisivat selvennystä, esimerkiksi rihveli (kivikynä) ei välttämättä herätä kovin konkreettisia mielikuvia. Kuvitettu sanasto tai – jos ei nyt aivan taivaita toivo – termihakemisto olisi ollut oiva lisä tähän kirjaan. Kirjassa toki on tekstin seassa kuvia ja termiselityksiä aihekokonaisuuksina, kunhan ne vain löytäisi sivuilta uudelleen. Väriiliteessä on käsikirjoitussivuja esimerkkeinä eri aikakausien kirjoitus- ja kuvitustyyleistä. Kirjan loppuun on laadittu lukukohtainen kirjallisuuslista ja elinvuosilla, kansallisuudella ja 'päätoimialalla' terästyttävä henkilöhakemisto sekä käsikirjallisuusluettelo, joka kertoo mihin kirjastoihin teoksessa mainitut käsikirjoitukset ovat sijoitettuna.

Jossain kohdin kirkollisten ja maallisten valtaistuinten ympärillä käydyt kahinat kuvataan mielestäni turhan monimutkaisesti kirjan perusmission kannalta ja punos poliittisen historian vaikutuksesta skriptoriumien, kirjantuotannon ja kirjojen sisällön kehitykseen katkeaa.

Irlannista Merisalo taas raportoi: ”Koska latinaa opittiin pelkästään kirjoista, irlantilaiset kirjoittivat 500-luvulla kieliopillisesti korrektaa, mutta koukeroista latinaa, jossa näkyy myöhäisantiikin kirjakielen vaikutus. Tehdäkseen kopioimansa tekstit ymmärret-

tävämmiksi iirikirjurit alkoivat erottaa kirjoituksessa eri sanaluokkiin kuuluvat sanat luopuen näin ajanlaskumme alkuvuosisatojen *scriptio continua*-kirjoitustavasta, jossa kaikki sanat kirjoitettiin peräkkäin ilman välejä ja joka edellytti erinomaista latinantaitoa.” (s. 70). Kieltämättä oppijan kannalta kätevää. Jos irlantilaiset neroilivat sanavälit, kukahan keksi välimerkit?

Pääpaino kirjassa on käsikirjoitustuotannon – ja vielä antaumuksellisemmin – antiikin kirjallisuuden levinneisyyden kuvaamisessa keskiajalla. On luonnollisesti tärkeää selvittää, mitkä antiikin auktoreista ja teksteistä olivat kussakin maassa levityksessä ja oppineiden piiriin käytössä – kommentaareista nousi uusia tieteen aloja. Toisaalta muutakin kirjallisuutta kirjoitettiin ja luettiin, kuten esimerkiksi keskiajan 'bestsellereiksi' kehuttuja pyhimyslegendoja. Olisin toivonut, että muuhun kuin suoraan antiikin kirjoittajista juontuvaan kirjallisuuteen olisi kiinnitetty jonkin verran enemmän huomiota, vaikka sitten taustaksi piirretyn poliittisen historian kustannuksella. Tuhatta vuotta länsimaiden historiaa ei hevin puserreta 191 sivuun ja mielenkiintoisimmaksi tapahtumakulkujen läpikäynti nousi, kun niillä oli selkeästi havaittava yhteys kirjallisuuden harrastukseen.

Kreikassa rapiat 2300 vuotta sitten käyty debatti siirtymisestä puhutusta kirjoitettuun perinteeseen luo vertauskohdan nykypäivään. Muun muassa filosofit Platon ja Aristofanes vastustivat kirjoitettua kirjaa, joka pinnallistaisi kulttuurin opitun tiedon muistamisen ja sisäistämisen käydessä tarpeettomaksi. Kuinkahan pinnalliseksi tästä vielä pääseekään?

Manu Scriptan avulla selvisi moni keskiajan historiaa lukiessa hämäräksi jäänyt käsite syntymutiaan myöten. Tosin sisäistämisen kanssa saattaa kestää – substanssia on kirjassa tukevasti.

Riitta Latvio

MILITARY GOVERNORS AND IMPERIAL FRONTIERS c. 1600–1800

A Study of Scotland and Empires

ed. by A. Mackillop and S. Murdoch

History of Warfare, Brill 2003.

250 s. ISBN 90-04-12970-7

Kirjassa tutkitaan skotlantilaisten panosta kansainvälisissä sotilaallisissa ja muissa tapahtumissa 1600-1800-lukujen Euroopassa ja brittiläisen imperiumin laajenemisessa. Useiden kiinnostavien esimerkkitapausten kautta (skotlantilaisista kuvernööreistä Tanska-Norjassa, Ruotsissa ja silloisissa Venäjän ja Britannian imperiumeissa) osoitetaan, että skotlantilaisten osallisuus on ollut tähänastisissa historiallisissa tutkimuksissa usein aliarvioituna niin kronologiselta kuin maantieteelliseltäkään kannalta.

Skotlantilaisten sotilaallinen ja muu toiminta kansainvälisesti oli merkittävää sekä laajuudessaan että jatkuvuudessaan. Heidän sotilaallinen ja yhteiskunnallinen läsnäolonsa ja toimintansa ulkomailla ei suinkaan loppunut Unionin myötä v. 1707, vaan jatkui koko seuraavan vuosisadan ajan, jolloin kaikki Britannian imperiumin tarjoamat mahdollisuudet olivat heille avoinna.

1700-luvulla skotlantilaisia palkattiin runsain joukoin mm. Skandinaviaan ja Venäjälle ja monet saavuttivat huomat-

tavan aseman ja vaikutusvallan. Pelkääntään Suomessa oli jo 1600-luvulla useita kymmeniä sotilaallisissa viroissa olevia skotlantilaisia ja useita kymmeniä skotlantilaisia opiskelijoita, joista monet siirtyivät sotilaallisiin tehtäviin. 1700-luvulla skotlantilaisten läsnäolo oli vielä näkyvämpää Suomen saadessa kaksi skotlantilaista kenraalikuvernööriä Venäjän miehitysvuosien aikana.

Kirjan artikkeleissa tulee vahvasti esille monien dokumenttien tukema ajatus siitä, että epämuodolliset verkostot, vapaamuuraritoiminta, järjestöt sekä sukulaisuussuhteiden ja muiden yhteyksien käyttö historiallisesti tärkeissä ja jopa ratkaisevissa tilanteissa täydensivät kuvernöörien virallista asemaa ja kasvattivat heidän nauttimaansa luotamusta, mikä oli erittäin oleellista esim. kenraalikuvernöörin James Keithin tapauksessa.

Kirjan esseet ovat mielenkiintoisia keltologeille myös siksi, että esimerkkitapauksissa pohditaan raja-alueen käsitettä eri näkökulmista. Kirjassa ei tarkastella ainoastaan skotlantilaisten asemaa imperiumin intressien tai maiden välisten valtasuhteiden kannalta, vaan myös itse Skotlannin asemaa hyvin monenkeskisissä, multilateraalisissa suhteissa. Esimerkkitapaukset antavat hyvän mahdollisuuden pohtia samalla myös Skotlannin omaa maantieteellistä, etnistä, uskonnollista, kulttuurista ja lingvististä heterogeenisyyttä ja tarkastella kuvernöörien toimintaa näitä taustoja vasten.

Kansainvälisten ja imperialististen suhteiden valossa heijastuvat samalla eri raja-alueiden dynaamisuus sekä sisäiset keskinäiset suhteet Skotlannissa

itsessään, Skotlannin ja Irlannin välillä, Skotlannin ja Englannin sekä Skotlannin ja muun Euroopan välillä. On mielenkiintoista spekuloida missä määrin oli olemassa erillinen ja erilainen, tyyppillisesti skotlantilainen suhtautu-mistapa alueiden hallintoon ja yhteiskuntiin tai esim. alueiden paikalliseen väestöön ja heidän pyrkimyksiinsä, kuinka paljon niihin vaikutti heidän oma taustansa tai millainen rooli nimenomaan skotlantilaisuudella oli kuvernöörien tavassa toimia ja heidän aikaansaannoksissaan.

Atina Nihtinen

Barry Cunliffe:

THE CELTS. A Very Short Introduction

Oxford 2003: Oxford University Press,

161 s. ISBN 0-19-280418-9

Oxfordin yliopiston arkeologian professori Barry Cunliffen pieni, mutta perusteellinen kirja kelteistä on melkein pakollista lukemista kaikille, jotka mielellään jotakin kelteistä tietävät, vaikka eivät heitä ihan työkseen tutkiskakaan. Yhteenvetona uusimmasta tutkimuksesta siitä ei toki ole haittaa tutkijoillekaan. Cunliffe on koonnut yksin kansiin kaiken olennaisen, mitä kelteistä on sanottu antiikista nykyaikaan. Hän purkaa myös ymmärrettävään asuun viimeaikaisen keskustelun siitä, onko kelttejä oikeasti olemassakaan.

Kahlattuaan ”Lyhyen johdatuksen” läpi lukija kykenee hahmottamaan, miten arkeologian *Hallstatt-* ja *La Tène* – kulttuurit, kielitieteilijöiden havainnot ja taidehistorioitsijoiden pohdiskelut ovat päässeet sekoittumaan toisiaan

ruokkivaksi myytilksi, josta nykyaikainen nationalismi ja kaupallinen kelttiromantiikka ovat poimineet haluamansa osaset. Ei vain suuri yleisö, vaan myös tutkijat ovat surutta yhdistelleet aineksia eri ajoilta, jopa eri vuosisadoilta ja –tuhansilta. 1700-luvulla syntyneet hypoteesit mm. Britannian ja Irlannin kelttivalloituksesta ovat eläneet luvattoman pitkään, kun kielitieteilijät ja arkeologit ovat toisiinsa luottaen kiertäneet epäkriittistä kehää.

Cunliffe murskaa myyttejä silloin kun se on tarpeen. Miten on ymmärrettävää se, että antiikissa Britannian ja Irlannin asukkaita ei pidetty keltteinä? Entä se, että Skotlannissa, Irlannissa ja Walesissa ei kukaan kutsunut itseään keltiksi ennen n. vuotta 1700? Entä se, että Atlantin rannikko Shetlannista Marokkoon oli arkeologien mukaan yhtenäinen kulttuurialue jo viimeistään 3000-luvulla eKr, kauan ennen Keski-Euroopan ”kelttikulttuurien” nousua?

Toisaalta Cunliffe väläyttää alasammuttujen teorioiden tilalle vielä jännittävämpiä mahdollisuuksia. ”Atlanttisia meriteitä” hahmottelemalla hän pohtii jopa sitä, että nykyään kelttiläisiksi kutsumamme kielet polveutuisivat jo vuosituhansia sitten Atlantin merireittien varrelle rakentuneen kulttuurin kielistä. Koska romantikkojen ihailemat Länsi-Euroopan muinaiset megaliitit ovat tämän kulttuuripiirin tuotteita, nekin voisivat siis sittenkin olla ”kelttiläisiä” – tosin sillä huomautuksella, että niiden rakentajat eivät kutsuneet itseään kelteiksi, eivätkä heidän jälkeläisensäkään ehkä Caesarin aikaista Bretagnea lukuun ottamatta.

Kirja luo katsauksen myös kelttiläisyyden ”uudelleenkeksimiseen” 1500-luvulta alkaen. Sen isiksi kohoavat Paul-Yves Pezron (*L'Antiquité de la langue et de la nation des Celtes*, 1703) ja Edward Lhuyd (*Archaeologia Britannica*, 1707). Vaikka Cunliffe nojautuu tieteiliseen tutkimukseen, hän ei ole vailla sympatiaa kelttiläistä identiteettiä tavoittelevia nykykansoja kohtaan, eikä väitä, että arkeologeilla olisi yksinoikeus päättää, kuka on keltti.

”Very Short Introductions” –sarjan muihin osiin ovat päässeet niin Rousseau, postmodernismi, Clausewitz kuin eläinten oikeudetkin (ja monia, monia muita aiheita). Tämän näytteen perusteella tekee mieli tarttua sarjan muihinkin osiin.

Petri Mirala